

Helsinki 1.7.2003

Tiedotusvälineille
Julkaisuvapaa 1.7.2003 klo 10.00

PERHEET, PARISUHTEET, LAPSET

Kehityssuuntia ja käsityksiä perhe-elämän oikeusoloista

Julkaisussa *Marjukka Litmala; Perheet, parisuhteet, lapset. Kehityssuuntia ja käsityksiä perhe-elämän oikeusoloista (Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 201)* luodaan yleiskatsaus perhe-elämän oikeusoloihin.

Perhe-elämän oikeusoloja kuvataan paitsi teoreettisista lähtökohdista, myös tarkastelemalla perheiden, parisuhteiden, syntyvyyden, isyyden, adoption sekä lapsen huollon, tapaamisoikeuden, asumisen, elatuksen ja lastensuojelun empiriaa. Julkaisussa tarkastellaan myös yleisön käsityksiä perheestä, parisuhteesta, vanhemmuudesta ja lapsista.

Perheet

Eri tyyppisiin perheisiin lukeutuu noin 80 prosenttia Suomen väestöstä. Perheiden lukumäärä on kasvanut 1950-luvulta lähtien ja on nykyisin runsaat 1 400 000. Kaksi kolmesta perheestä on avioliittoon perustuvia perheitä ja noin viidennes avoparien perheitä. Loput perheistä ovat yhden vanhemman perheitä.

Lapsiperheiden lukumäärä on 1980-luvulta lähtien vähentynyt ja niiden osuus kaikista perheistä on pienentynyt. Nykyisin lapsiperheitä on runsaat 600 000. Kun lapsiperheisiin lukeutui vielä kymmenisen vuotta sitten noin puolet Suomen koko väestöstä, on osuus pienentynyt 44 prosenttiin. Noin 80 prosenttia lapsiperheistä on sellaisia, joissa elää yksi tai kaksi lasta.

Uusperheet eivät ole niin yleisiä kuin niistä käyty laajahko keskustelu julkisuudessa antaa ymmärtää. Kaikkiaan uusperheitä on hieman vajaat 50 000. Näistä vajaassa puolessa tapauksia vanhemmilla on yhteisiä ja vastaavasti runsaassa puolessa tapauksia vanhemmilla ei ole yhteisiä lapsia. Paljon puhuttujen ”sinun, minun, meidän lapset” -uusperheiden määrä on vain 500 eli noin prosentti kaikista uusperheistä.

Parisuhteet

Kaikista tilastoiduista parisuhteista hieman vajaa miljoona on muodoltaan avioliittoja ja 270 000 avoliittoja. Avoliitot ovat yleistyneet 1970-luvulta lähtien. Vielä 1970-luvun alkupuolella avoliittojen osuus parisuhteista oli vain noin kolme prosenttia, joskin avoliitoista tilastotiin tuolloin vain ne liitot, joissa oli lapsia. Avoliitot purkautuvat suhteellisesti useammin kuin avioliitot. Systemaattista tilastotietoa avoeroista ei kuitenkaan ole saatavilla.

Postiosoite	Käyntiosoite	Vaihde	Telekopio	Sähköposti
PL 157	Uudenmaankatu 37	(09) 16003	(09) 1606 7865	optula.om@om.vn.fi
00121 HELSINKI	00120 HELSINKI			www.om.fi/optula

Samaa sukupuolta olevien rekisteröityjä parisuhteita rekisteröitiin lain voimaan tulosta 1.3.2002 lähtien helmikuun loppuun 2003 mennessä yhteensä 483. Muista Pohjoismaista saatujen kokemusten valossa lain vakiinnuttua arviolta noin prosentti virallistetuista parisuhteista tulee jatkossa olemaan samaa sukupuolta olevien parisuhteiden rekisteröintejä. Tämä tarkoittaisi sitä, että vuosittain rekisteröitäisiin noin 200 samaa sukupuolta olevien parisuhdetta.

Valtaosa parisuhteista on siis edelleen muodoltaan avioliittoja. Avioituvuus on vuosikymmenten kuluessa kuitenkin vähentynyt. Viime vuosina Suomessa on solmittu hieman vajaat viisi avioliittoa 1 000 asukasta vuosittain, kun vastaava suhdeluku oli esimerkiksi 1940-luvulla yli kymmenen ja 1960-luvulla yli kahdeksan. Samaan aikaan, kun avioituvuus on vähentynyt, eronneisuus on tuntuvasti lisääntynyt. Eronneisuus on viime vuosina ollut hieman vajaat kolme avioeroa 1 000 asukasta kohti vuosittain. Kaikkiaan nykyisin päättyy vuosittain yhteensä noin 31 000 avioliittoa, joista jo lähes puolet avioeroon ja hieman yli puolet puolison kuolemaan.

Avioerojen yleistymisen myötä liittojen kestoajat ovat lyhentyneet. Vuosi vuodelta yhä suurempi osa aviopareista eroaa yhä lyhyemmän liiton jälkeen. Viime vuosina eroon päättäneet avioliitot ovat kestäneet keskimäärin noin 12 vuotta, pääkaupunkiseudulla noin seitsemän vuotta. Tilastot osoittavat selkeästi nuorempien eroavan vanhempia alttiimmin. Eronneet ovat kuitenkin olleet ikärakenteeltaan vuosi vuodelta vanhempia. Tämä johtuu siitä, että ensimmäinen avioliitto solmitaan nykyisin selvästi vanhempana kuin aiemmin. Kun vielä 1970-luvulla avioiduttiin tavallisesti 20–24-vuotiaina, avioidutaan nykyisin ensimmäistä kertaa 28–30-vuotiaina. Eroava nainen on nykyisin tavallisimmin noin 40- ja mies noin 42-vuotias.

Tuomioistuimessa avioero käsitellään nykyisin ns. hakemusasiana. Avioeroa voi hakea joko vähintään 6 kuukauden harkinta-aikaan tai kahden vuoden erillään asumiseen perustuen. Pääasiallisesti käytännöksi on muotoutunut avioeron hakeminen harkinta-aikaan perustuen. Yhdeksän kymmenestä avioerosta tuomitaan harkinta-ajan jälkeen. Vain joka kymmenes avioero tuomitaan kahden vuoden erillään asumisen perusteella. Kaksi kolmesta harkinta-aikaan perustuvasta erosta pannaan vireille – eli ensimmäinen hakemus tehdään – yhdessä. Kaikkiaan eron muodollinen puoli hoidetaan tavallisimmin yhdessä. Lakimiesapuun turvaudutaan avioeron hakemisen yhteydessä harvoin, vain joka kymmenennessä tapauksessa. Noin joka neljännen avioerohakemuksen yhteydessä tuomioistuimessa käsitellään myös eron liitännäisasiota, jotka koskevat yleisimmin lasten huoltoa, asumista, tapaamisoikeutta ja elatusta. Kaikkiaan kuitenkin valtaosa lasta koskevista asioista hoidetaan eronkin yhteydessä kuntien sosiaalitoimen vahvistamin, vanhempien välisin sopimuksin.

Lapset

Maassamme on noin 1,1 miljoonaa alle 18-vuotiaasta lasta. Syntyvyys on ollut vähenemään päin, viime vuosina on syntynyt vuosittain keskimäärin vajaat 57 000 lasta. Lapsista kaikkiaan runsas kolmannes ja esikoislapsista runsas puolet syntyy avioliiton ulkopuolella, useimmiten avoliitossa eläville vanhemmille. Tätä ilmentää myös se, että isyys on vahvistettu tunnustamismenettelyn kautta vajaassa 22 000 tapauksessa vuosittain. Juridisesti isättömiksi jää vuosittain 800–900 lasta. Suomalaisissa perheissä elää kaikkiaan noin 3 500 alle 18-vuotiaasta ottolasta, jotka ovat suurimmaksi osaksi ulkomaista syntyperää. Nykyisin noin viidennes adoptoitavista lapsista on syntyperältäänkin suomalaisia. Edellä esitetyistä luvuista ilmenee muun muassa se, että yhteiskunnassamme on varsin vaikea irrottautua kulttuurisista perinteistä; syntyvien lasten, juridisesti isättömiksi jäävien

lasten ja adoptioiden kokonaismääriä tarkastelemalla huomaa, että vanhemman ja lapsen välisillä biologisilla ja juridisilla siteillä on Suomessa erittäin vahva asema.

Lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevien asioiden kokonaismäärä on noin kolminkertaistunut viimeisten 15 vuoden kuluessa. Kehityksen taustalla ovat toisaalta avoliittojen lisääntyminen (yhteishuolto vahvistetaan avoliittotilanteissa sopimuksella sosiaalitoimessa) ja eronneisuuden yleistyminen. Kaikkiaan on ilmeistä, että suurin osa vuosittain tehdyistä lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevista ratkaisuksista on käytännössäkin toimivia. Tätä näkökulmaa tukee tuomioistuimissa ratkaistavien asioiden ja toisaalta aiempien sopimusten ja päätösten muuttamisten suhteellisen vähäinen määrä. Suurin osa lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevista asioista saa ratkaisunsa kuntien sosiaalitoimissa. Näitä asioita ratkotaan nykyisin kaikkiaan noin 43 000 tapausta vuosittain, joista noin joka yhdeksäs-kymmenes tuomioistuimessa. Riitaisten tapausten osuus on noin 4–5 prosenttia kaikista ratkaisuksista. Toisaalta osa huoltoriidoista muodostuu kroonisiksi, tuomioistuimen puoleen käännyttyään yhä uudelleen ja uudelleen ehkä peräti siihen asti kun lapsi on täysi-ikäinen. Joissakin tapauksissa joudutaan turvautumaan lainsäädännön mahdollistamiin pakkokeinoihin huolto- ja tapaamispäätösten täytäntöönpanon muodossa. Täytäntöönpanoon edenneiden tapausten osuus on noin puoli prosenttia kaikista asioista ja näistäkin noin puolet sovitaan tai jätetään sillensä.

Lapsen elatusapua koskevien asioiden kokonaismäärä on nykyisin noin 36 000–37 000 tapausta vuosittain. Elatusapua koskevien asioiden määrä on sekin noin kolminkertaistunut viimeisten 15 vuoden aikana. Valtaosa näistäkin asioista käsitellään sosiaalitoimessa, vain noin viisi prosenttia kaikista elatusapuasioista ratkaistaan tuomioistuimissa. Arviolta noin kolme prosenttia kaikista lapsen elatusapuasioista on riitaisia. Lapsen elatuksesta riidellään siis harvemmin kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Sosiaalitoimessa vahvistetut kuukausittaiset elatusavut ovat olleet keskimäärin samaa suuruusluokkaa kuin julkisista varoista maksettava täysimääräinen elatustuki eli viime vuosina vajaat 120 euroa lasta kohden kuukaudessa. Tuomioistuimissa määrätty kuukausittaiset elatusavut ovat olleet selvästi sosiaalitoimessa vahvistettuja suurempia.

Kaikkiaan noin joka kymmenes alle 18-vuotias on viime vuosina saanut julkisista varoista maksettua elatustukea. Elatustukea saaneita lapsia on ollut vuosittain runsaat 100 000. Vuosittain maksettujen elatustukien kokonaismäärä on ollut jatkuvassa kasvussa, vuonna 2002 elatustukia maksettiin yhteensä noin 144 miljoonaa euroa. Elatusvelvollisilta perityksi saatujen elatusapujen määrä on hieman kasvanut, viime vuosina korvattavasta elatustuesta on saatu perittyä yli puolet. Kuntien perittävinä olevien elatusapusaatavien saldo on kuitenkin jatkuvasti kasvanut, vuoden 2002 lopussa määrä oli yhteensä noin 488 miljoonaa euroa.

Yleisökäsityksiä perhe-elämästä

Julkaisussa on hyödynnetty myös Suomessakin toteutetun kansainvälisen World Values Surveyn osin aiemmin analysoimatonta ja julkaisematonta materiaalia. Laajoissa WVS-kyselyissä on kartoitettu yleisön käsityksiä eri tema-alueilta, muun muassa perhe-elämään liittyen. Viimeisin WVS-aineisto kerättiin Suomessa syksyllä 2000.

Muun muassa perheiden ja parisuhteen hajoamisia sekä toisaalta avoliittojen yleistymistä, kuten osin myös esimerkiksi lastensuojelun asiakkuutta ja lasten huoltoa koskevia riitatapauksia on pidetty aikuisten individualismin, yksilökäyttäytymisen ulkoisina kuvaajina ja ilmentäjinä. Individualismin on taas ylipäättään väitetty viime vuosikymmeninä vallanneen alaa perinteiseltä perheitä ja parisuhteita koossa pitävältä,

lastenkin parhaaksi koituvalta yhteisöllisyydeltä, familistiselta ajattelu- ja käyttäytymismallilta. Tätä taustaa vasten eräät nyt julkaistavat kyselytulokset ovat erityisen mielenkiintoisia. Kyselyyn vastanneiden suomalaisten mielipiteet edustavat etupäässä familistisia, yhteisöllisyyttä korostavia näkemyksiä perheen, parisuhteen ja vanhemmuuden rooleista.

Perhettä piti elämässään erittäin tai melko tärkeänä 96 prosenttia haastatelluista. 94 prosenttia vastaajista piti hyvänä kehityssuuntana sitä, että perhe-elämästä tulisi jatkossa vieläkin tärkeämpi elämänulottuvuus. Avioliittoa pidetään yleisesti edelleen tärkeänä yhteiskunnallisena instituutiona, vain noin joka kuudes suomalainen oli sitä mieltä, että avioliitto on aikansa elänyt instituutio. Noin kaksi kolmesta vastaajasta oli sitä mieltä, että vanhemmalla on velvollisuus tehdä parhaansa lastensa puolesta jopa oman hyvinvointinsa kustannuksella. Vastaavasti yksi kolmesta katsoi vanhemmilla olevan oikeus omaan elämäänsä siten ettei heitä pitäisi pyytää uhraamaan omaa hyvinvointiaan lastensa puolesta. Edelleen melkein kaksi kolmannesta vastaajista katsoi, että lasten on kunnioitettava ja rakastettava vanhempiaan riippumatta siitä mitä ominaisuuksia ja virheitä vanhemmilla on. Vastaavasti noin kolmannes vastaajista oli sitä mieltä, että lapsilla ei ole mitään velvollisuutta rakastaa ja kunnioittaa vanhempiaan, elleivät nämä ole sitä omalla käytöksellään ja asenteillaan ansainneet.

Perheyhteisyyden merkitys ja tärkeys olivat vastanneiden mielipiteissä etusijalla. Näin siitakin riippumatta, että toisaalta esimerkiksi avioeroja pidettiin yleisesti hyväksyttävänä ja hyväksyttävämpinä kuin esimerkiksi 1980-luvun alussa. Kyselytulosten mukaan suomalaisten mielestä lasten ja vanhempien välinen molemminpuolinen ”uhrautuminen” yhteisyyden pysyvyyden hyväksi on ensisijaista. Tämä taas siitakin riippumatta, että toisaalta suomalaiset pitävät esimerkiksi vanhempien eroa ja perheen hajoamista varsin hyväksyttävänä, jos se tapahtuu esimerkiksi lapsen hyvinvoinnin varmistamiseksi.

Kyselyaineiston analyysi tukee käsitystä, että familistiset arvostukset näyttävät läpäisevän suomalaisen yhteiskunnan ja korostuvan yleisellä tasolla. Asetelmassa näyttää vielä pääosin tapahtuneen muutos entistä familistisempaan suuntaan verrattuna 1980-luvun alkupuolelle, jolloin suomalaisten käsitykset näistä samoista teemoista olivat selvästi individualistisempia. Tosiasia kuitenkin on, että samaan aikaan kun muutos yleisessä mielipideilmastossa on kulkenut familistisempaan suuntaan, individualismin ulkoisten kuvaajien osalta kehitys on ollut päinvastainen; perheiden ja parisuhteiden hajoaminen on lisääntynyt, avoliitotkin ovat yleistyneet ja esimerkiksi lasten elatus-, huolto- ja tapaamis- päätösten määrässä on tapahtunut huomattavaa kasvua.

Lisätietoja:

Marjukka Litmala
tutkimusjohtaja
puh: (09) 1606 7859
email; marjukka.litmala@om.fi